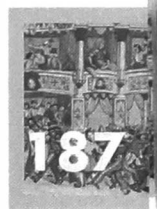

EEN BIBLIOGRAFISCH WERKINSTRUMENT

Marc Jacobs

In de loop van de jaren 1990 lag het zwaartepunt van het onderzoek door (leden van) het Centrum voor de studie van **PreIndustriële Productieprocessen en Arbeidsverhoudingen** (afgekort PIPA) van de Vrije Universiteit Brussel bij de studie van ambachten. In het middeleeuwse en vroegmoderne West-Europa vervulden deze corporaties in vele steden belangrijke economische, sociale, culturele, religieuze en politieke functies. PIPA benadert deze fenomenen vanuit een langetermijnperspectief, waarbij ook de vormen van continuïteit naar de negentiende eeuw toe worden bestudeerd. Het empirisch onderzoek van PIPA concentreerde zich de voorbije jaren op de Zuidelijke Nederlanden en in het bijzonder op het hertogdom Brabant en het graafschap Vlaanderen in de Nieuwe Tijd.

De projecten van PIPA in het laatste decennium van de 20ste eeuw sloten aan bij of speelden in op de grote en toemende internationale belangstelling voor dit onderwerp. Sedert de jaren tachtig verschenen in de internationale literatuur verschillende markante studies die de beeldvorming over corporatieve beroepsgroepen grondig wijzigden. Precies het openbreken van de perceptie en duiding van de werking en effecten van deze "gesloten" instellingen biedt verschillende kansen tot innovatief interdisciplinair onderzoek. Het pluriforme karakter van de instituties

biedt zicht op talrijke maatschappelijke processen en structuren in het verleden. Dit resulteerde ook in België in een hele reeks van studies die al gepubliceerd, ter perse of in voorbereiding zijn. Hierbij kan onder andere worden gewezen op twee bundels die door het Brusselse centrum werden gepubliceerd. (!) Deze verhoogde belangstelling van professionele historici en netwerken die zich toeleggen op de studie van de Late Middeleeuwen, de Nieuwe Tijd en de overgangsfase 1750-1850, sorteerde en sorteert nog steeds effecten op wetenschappelijk onderzoek van aankomende historici bij de keuze van thema's voor hun eindverhandelingen. We hopen dat het hier gepubliceerde werkinstrument nuttig kan zijn voor studenten geschiedenis en ook stimulerend kan werken voor andere onderzoekers die zich in Vlaanderen en omstreken met een thema willen bezighouden dat internationale belangstelling geniet. Allerlei aspecten van het corporatisme in de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd vormen immers steeds vaker centrale thema's op internationale congressen.

De internationale samenwerking en kruisbestuiving werd zelfs op institutioneel vlak vorm gegeven. Enerzijds kan worden gewezen op de oprichting van een FWO-onderzoeksgemeenschap: "Arbeid, arbeidsverhoudingen en arbeidsmarkten in West-Europa, 1500-2000", waarbij PIPA de kerneenheid vormt. Meer dan twintig universitaire

teams in binnen- en buitenland participeren hieraan. Anderzijds werd met name de samenwerking met Nederlandse onderzoeksploegen (die ook participeren aan de FWO-onderzoeksgemeenschap) gecultiveerd. Dit nam onder andere de vorm aan van een onderzoeksproject (Gent-akkoord), mede gefinancierd door het FWO, Vlaanderen: *"Comparatieve studie van de sociaal-economische, politiek-institutionele en culturele functies vervuld door ambachten/gilden in Vlaanderen en Nederland, 17de - 18de eeuw"*. Hieraan werkten naast PIPA, onderzoeksploegen van het Instituut voor Geschiedenis van de Universiteit Utrecht (verantwoordelijke: prof. dr. M. Prak) en het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam (verantwoordelijke prof. dr. J. Lucassen), mee. In België betreft het F.K.F.O.-project nr. G 2212.95.

Om al deze werkzaamheden te ondersteunen, werden werkinstrumenten ontwikkeld. Één van de hulpmiddelen die in de schoot van PIPA ontwikkeld werden, was wat intern gemeenzaam 'de ambachtenbibliografie' werd genoemd. De basis voor de bibliografie werd gelegd door een projectmedewerkster die tijdelijk was aangeworven als onderzoekster in functie van het net vermelde Gent-akkoordproject. Marianne Vanbellinghen (licentiaat in de geschiedenis, Vrije Universiteit Brussel) hanteerde een aantal klassieke bibliografische

repertoria om een basislijst samen te brengen. Ondergetekende bracht ook een reeks van titels samen. De titels werden ingevoerd in DBASE IV. Na twee jaar verliet Marianne de VUB/PIPA om een even verrassende als sympathieke wending aan haar professionele carrière te geven: zij vatte studies aan om vroedvrouw te worden. Haar opvolger, Emmanuel Meersschaut (licentiaat in de geschiedenis, Universiteit Gent) legde de basis voor het register van plaatsnamen en beroepen in het Nederlands en het Frans en selecteerde eveneens een aantal titels. Ik dank hem hierbij van harte voor deze inspanningen. De volgende maanden en jaren werden de bestanden aangevuld met titels die her en der gesprokkeld werden. H. Soly, andere collega's en studenten signaleerden af en toe nieuwe titels. Hierbij wens ik alle mensen te bedanken die op één of andere wijze hebben bijgedragen aan de totstandkoming van de lijst. Het geheel werd in 1998 omgezet naar Microsoft Access. De voorbije jaren werd de databank vooral gebruikt om studenten geschiedenis in functie van werkcolleges en verhandelingen literatuurinformatie te bezorgen. Ook onderzoekers maakten bij gelegenheid gebruik van het werkinstrument. Om de verzamelde informatie ook voor derden ter beschikking te stellen, werd geopteerd voor deze vorm van publicatie. De elektronische versies in Access zijn consulteerbaar in

de lokalen van PIPA (VUB, Pleinlaan 2, 1050 Brussel) en voortaan ook in het documentatiecentrum van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur (Gallaitstraat 76, 1030 Brussel), waar aanvullingen en correcties zullen worden bijgehouden. Met behulp van aangepaste software zijn verschillende zoekfuncties mogelijk.

Globaal genomen werden titels opgenomen van studies die in hoofdzaak handelen over ambachten (en wat daarmee samenhangt) in de Zuidelijke Nederlanden in de Middeleeuwen en in de Nieuwe Tijd. Het onderzoek van PIPA is vooral georiënteerd op de studie van corporatieve groepen in Vlaanderen en Brabant. Bij het creëren van een bibliografisch instrument leek het ons nuttig breder te verzamelen. Zo werden titels verzameld voor de hele Zuidelijke Nederlanden. Uiteraard zijn de grenzen vaak veranderd in de loop der eeuwen. We hebben voor een pragmatische oplossing gekozen, mede in het licht van soortgelijke projecten in het buitenland. In het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis te Amsterdam hebben Piet Lourens en Jan Lucassen een databank gecreëerd waarin alle titels werden opgenomen van publicaties die ze vonden over middeleeuwse en vroegmoderne ambachten in steden én dorpen die binnen de grenzen van de huidige nationale staat Nederland gelegen zijn (waarvan sommige plaatsen voor 1648 tot de Bourgondische of

Spaanse Nederlanden werden gerekend; bepaalde entiteiten zoals de streek rond Weert of Roermond behoorden zelfs tot het einde van de 18de eeuw tot de Oostenrijkse Nederlanden). In Rijsel werd de voorbije jaren intensief onderzoek verricht naar corporaties in steden die vandaag tot het grondgebied van Frankrijk behoren maar die vroeger (voor het midden van de 17de eeuw) tot Vlaanderen of Henegouwen of, ruimer, tot de Habsburgse Nederlanden behoorden. Bovendien besteedde en besteedt de befaamde Rijselse groep ook de nodige aandacht aan andere grensregio's van de Zuidelijke Nederlanden (zoals de streek rond Verviers). In de praktijk werd door ons gekozen voor het maken van een bibliografie die aansluit bij de in andere instellingen (die participeren aan het hoger vermelde FWO-netwerk) samengestelde instrumenten en deze ook aanvult. In onze lijsten werden vooral publicaties opgenomen over ambachtelijke groepen in steden die op het huidige grondgebied van het koninkrijk België en het groothertogdom Luxemburg te situeren zijn. De historische connectie tussen bijvoorbeeld Vlaanderen, Brabant, Henegouwen, Luxemburg of Namen is evident als men de samenstelling bekijkt van de lappendekens die worden aangeduid met termen als de Spaanse of de Oostenrijkse Nederlanden. De geografische afbakening is echter ook deels ingegeven uit

overwegingen van internationale werkverdeling. Dit betekent dus dat ook voor het oude Prinsbisdom Luik gegevens werden geregistreerd. Voor het gebied ten zuiden van de taalgrens werd niet met dezelfde intensiteit bibliografisch onderzoek verricht en vooral daar zal de bibliografische lijst wellicht voor verdere aanvulling vatbaar zijn. Toch menen we dat het nuttig is om een aanzet te geven waarmee verder kan worden gewerkt.

In de regel werd gefocust op door een officiële machtshebber erkende organisaties van meesters die (ooit) aanspraken cultiveerden op de arbeidsmarkt of in verband met verkoopbare producten, maar ook op organisaties die gerekend werden tot “corporatieve systemen” in middeleeuwse en vroegmoderne steden en die door tijdgenoten of historici met ambachten werden geassocieerd. Publicaties over organisaties van gezellen of broederschappen werden in de regel niet opgenomen. In sommige gevallen werd ervoor geopteerd voor een bepaalde stedelijke configuratie relevant geachte artikels, die niet strikt aan deze criteria beantwoorden, toch op te nemen. In principe werden publicaties en ongepubliceerde verhandelingen en proefschriften opgenomen die grotendeels gewijd zijn aan ambachten (documenten, voorwerpen, reglementeringen of andere aspecten van entiteiten uit het “corporatieve systeem”). In sommige gevallen, bijvoorbeeld door het

opnemen van enkele stadsgeschiedenissen, werd ook hiervan afgeweken omdat de onderzoekspraktijk uitwees dat onderdelen van de monografieën regelmatig gehanteerd worden door onderzoekers of studenten die met de studie van ambachten bezig zijn.

Het maken van registers was een al even moeilijke zaak. Er werd gekozen voor een beperkte ontsluiting naar plaatsnamen en “beroepen” op basis van de titels. Wie vertrouwd is met vroegmoderne ambachten weet dat vooral een register op “beroepen” een heikele en oeverloze onderneming is. Vooreerst zijn “beroepen” (in deze context vaak clusters van exclusieve aanspraken op professionele vaardigheden of activiteiten) niet zomaar gelijk te stellen aan wat we vandaag onder die concepten verstaan. Door de strijd over de afbakening van aanspraken over de productie en distributie van bepaalde producten of over het verlenen van bepaalde diensten, kon de inhoud van een “beroep” soms van stad tot stad verschillen. In sommige meer algemene bijdragen worden tientallen beroepen of steden besproken (en precies die, vaak erg interessante publicaties, zijn via deze registers moeilijk te traceren). Met een categorie als “textielnijverheid” hebben we getracht dit enigszins te ondervangen. Verder was het zo dat vroegmoderne ambachten soms vooral koepelorganisaties waren, die bestonden uit talrijke subgroepen waaronder verschillende, soms zeer uit-

eenlopende professionele vaardigheden of beroepen konden schuil gaan. Tenslotte moet rekening gehouden worden met het feit dat de verzameling titels deels werd samengebracht op basis van bibliografische instrumenten en dat niet elke publicatie werd opgespoord en ontleed. De lijst die in tekstvorm hier wordt aangeboden en de elektronische versie ervan kunnen in elk geval dienen als basis voor wie zich groeppen voelt om een titanenwerk van volledige ontsluiting te realiseren.

Deze publicatie is dus een tussenstap, een bijdrage en stimulans tot verder onderzoek over een fascinerend en veelzijdig onderwerp. Een versie in het Frans (en eventueel in andere talen) van het plaatsnamenregister en van het beroepenregister wordt alvast via het internet (onder andere via www.vcv.be) ter beschikking gesteld zodat buitenlandse en anderstalige onderzoekers ook gebruik kunnen maken van de hier gepresenteerde bibliografische lijst op papier. In de nabije toekomst (na 2000) kunnen de aangevulde bestanden in elektronische vorm ter beschikking wor-

den gesteld van derden. Op basis van verdere aanvullingen (ook van nieuwe studies die momenteel ter perse zijn) en correcties wordt een permanent aanpasbare en uitbreidbare publicatie van de titels via het internet overwogen. Gegevens ter aanvulling, correcties en andere suggesties worden in dank aanvaard. U kan zich hiervoor richten tot het secretariaat van PIPA (op dit ogenblik waargenomen door drs. E. Steegen, PIPA, Pleinlaan 2, 1050 Brussel) of tot ondergetekende (Marc Jacobs, marc.jacobs1@pandora.be of via het VCV, Gallaitstraat 76/2, 1030 Brussel of info@vcv.be).

- 1 LIS (C.) & SOLY (H.) (eds.), *Werken volgens de regels. Ambachten in Brabant en Vlaanderen, 1500-1800*, Brussel, VUB-Press, 1994 (ISBN 90 5487 089 3 NUGI 644) en LIS (C.) & SOLY (H.) (eds.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage landen*, Brussel, VUB-Press, 1996 (ISBN 90 5487 089 3 NUGI 644). Via het voetnotenapparaat van de bijdragen die in deze twee bundels verschenen zijn, kunnen belangstellenden een aantal van de belangrijkste buitenlandse publicaties die baanbrekend waren in de jaren 1980 en 1990 op het spoor komen. Andere publicaties zijn in voorbereiding.